

Máthé Réka Zsuzsánna

Társadalmi mozgalmak a visegrádi országokban: konfliktus vagy együttműködés? Empirikus elemzés¹

Social Movements in the Visegrád Countries: Conflict or Cooperation? An Empirical Analysis

Közép- és Kelet-Európa politikai kultúráját figyelembe véve, a globalizációval és az európaizációval járó jelentős társadalmi változásokat leginkább a társadalmi mozgalmak képesek előidézni. Számos kutatás ellenére kérdéses, hogy a V4-ek országaira jellemző mozgalmak inkább a konfliktusos vagy az együttműködéses megoldást választják. A dolgozat célja, hogy az erre utaló általános tendenciákat empirikus adatok segítségével tárja fel. A tanulmány a következő kérdésekre keresi a választ: a) Melyek azok a normák, amelyek a jelenlegi V4-ek országaiban fennálló „stabil” társadalmi rendet alkotják? b) Ezzel szemben milyen szereplők szeretnének változást? c) Van-e lényeges eltérés a nemzeti, illetve az uniós cselekvési térben szereplő aktorok és domináns cselekvési módjaik között? A kutatás a European Social Survey, a GDELT (Global Data on Events, Location and Tone), valamint a Transparency Register adatait használja fel.

Kulcsszavak: Európai Unió, társadalmi mozgalmak, V4, big data

Globalization and Europeanization have significantly contributed to a change in the role of the nation states. Considering the specifics of Central and Eastern European political culture, major societal changes are most likely to be triggered by social movements. Despite numerous researches, it is still debated whether the most significant social movements of the V4 countries tend to choose the cooperative or the conflictual way as their dominant action strategy. The purpose of this paper is to examine the general tendencies of the social movements using empirical data. The study seeks answers to the following questions: a) Which norms best characterize the “stable”

Máthé Réka Zsuzsánna a Nemzeti Közszolgálati Egyetem doktorjelöltje. E-mail: mathe.reka@uni-nke.hu
¹ A kutatás az Emberi Erőforrások Minisztériuma ÚNKP-17-3-III-NKE-53 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának támogatásával készült.

social order of the V4 countries? b) What kind of actors would like to bring change? c) Is there a significant difference between the actors of the national, respectively, the EU action spheres and their dominant modes of action? The research uses data provided by the European Social Survey, GDELT (Global Data on Events, Location and Tone), and the Transparency Register of the European Union.

Keywords: European Union, social movements, Central and Eastern Europe, big data

Bevezetés és a téma relevanciája

Az 1996-ban megjelent *The End of the Nation State. The Rise of Regional Economies* című könyvben Kenichi Ohmae (1996) szervezetelméleti szakember, elsősorban Japán és Ázsia gazdaságait vizsgálva, úgy vélte, hogy a globalizáció hatására a nemzetállamok szerepei lényegesen meg fognak változni. Az akkor még futuristának tekintett könyv szerzője kifejtette, hogy a globalizáció miatt az egyes nemzetállamok gazdaságai kevésbé lesznek versenyképesek. A szerző által négy I-ként (*industry, investment, individuals, information*) említett ipar, befektetések, egyének és az információ a nemzetállamok határaitól függetlenül áramlanak majd, amely jelenség az államok nemzeti gazdaságot irányító és ellenőrző szerepét jelentősen csökkenti. (Ohmae, 1996:141–145) Az így keletkezett nemzetállami hatalom- és befolyáskörök átszerveződnek és megkérdőjeleződnek azok a szokásos témák, amelyekről az állampolgárok szavazáskor dönthetnek. (Ohmae, 1996:142) A felmerülő problémák orvoslását a több nemzetállamot tömörítő régiók létrejöttében, pontosabban aktív létrehozásában véli felfedezni a szerző.

Hasonlóképpen gondolkodott Cerny is, aki úgy vélte, hogy a globalizáció nem más, mint politikai struktúrák újraszerveződése, (Cerny, 1997:253) amelyekről többszintű politikai játszmaként ír, és hangsúlyozza a transznacionális játéktér fontosságát. Kiemeli, hogy a nemzetállamok mint a közpolitikát alkotó aktorok szerepe mérséklődik, és ezzel arányosan növekednek a kormányközi közpolitikai hálózatok (*transgovernmental policy networks*), a nemzetközi piaci struktúrák, valamint transznacionális okcsoporthoz és egyéb, kevésbé formális szerveződések szerepei.

A csaknem tíz évvel később megjelent Pierson (2004) hasonló témájú műve már nem hatott futuristának. A korábbi művekhez képest azonban Pierson úgy látta, hogy az államok szerepei nem feltétlenül csökkennek le, hanem átalakultak, sőt további változások várhatóak. A globalizáció és az európaizáció hatására a politikai és gazdasági játéktér szereplői átrendeződnek, ami nagymértékben befolyásolja az államok szerepeinek alakulását, valamint az állampolgárok attitűdjeit is.

Az említett változások társadalmi dilemmákat idéznek elő, amelyek a fogolydilemma-játék alapproblémáihoz hasonlíthatók: a játékosoknak el kell dönteniük, hogy egyéni érdekeiket követik, vagy kooperatív megoldást keresnek. Az állam és a kormányzás egyik célja a kollektív cselekvési dilemmák hatékony megoldása, ez viszont az államok megváltozott szerepei miatt, úgy tűnik, egyre nehezebb feladat. A politikai életben a hatalmi harcok és a konfliktusok elkerülhetetlenek, ugyanakkor az együttműködés a hatékonyabb kormányzást és a közpolitikák megvalósítását eredményezi. (Boda, 2013)

A társadalmi dilemmák politikai kultúráról függően együttműködés útján, vagy konfliktus révén oldódnak meg. Közép- és Kelet-Európa országainak politikai kultúrája lényegesen eltér a nyugati országokban tapasztaltaktól: a választási részvételi arány jóval alacsonyabb, a civil társadalom gyengébb, így az állampolgárok demokratikus folyamatokban való részvétele minimális. Az ehhez hasonló politikai kultúrákban jelentős változást leginkább társadalmi mozgalmak képesek előidézni. Számos kutatás ellenére még mindig kérdéses, hogy a V4-ek országaiban legaktívabb társadalmi mozgalmak inkább a konfliktusos vagy az együttműködéses megoldást választják. (Císař–Vráblíková, 2010; Jacobsson–Saxonberg, 2013)

Kutatásom során az erre utaló általános tendenciákat igyekszem feltárni empirikus adatok segítségével, amely a nemzetközi szakirodalomban a visegrádi országokra vonatkozóan hiánypótló. Jelen tanulmány célja, hogy az állampolgárok attitűdjeit és a lehetséges változások irányait térképezze fel big data segítségével, ugyanakkor a dolgozat terjedelmi korlátai miatt nem célja, az EU-politikákra vagy aktuálpolitikai kérdésekre reflektálni. Az elemzés központjában a visegrádi 4 régió tagországai és az Európai Unió közötti, társadalmi szinten észlelhető viszony jellege áll.

Elméleti keret

Társadalmi mozgalmak

A társadalmi mozgalmak az 1970-es években (McCarthy et al., 1977) kerültek a társadalomtudományok figyelmébe, amikor még kizárólag a különböző nemzetállamokon belüli tiltakozó mozgalmakat jelölt a fogalom (Sewell, 1990; Tarrow, 1994). Az Európai Unió létrejöttével egyidejűleg több kutató a társadalmi mozgalmakat a decentralizált államok és a policentrikus Európai Unió összefüggésében kezdte el elemezni. Az elsők között Marks és McAdam (1996) voltak, akik a politikai lehetőségek növekedésére hívták fel a figyelmet, amelyet az uniós intézményi struktúra és az erőviszonyok megváltozásának tulajdonítottak.

Az egyének állampolgári és politikai jogait az európai többszintű kormányzási struktúra által szolgáltatott keretek között gyakorolják. Az Európai Unió aktívan támogatja az alkotmányos állampolgárság erősítését, valamint a transznacionális együttműködések létesítését az uniós értékek mentén, bár ez utóbbi értékek megfogalmazása időnként homályos és sokak által vitatott. Az uniós állampolgárok által végzett valamennyi közösségi, polgári tevékenység, amelynek központjában az EU valamely intézménye vagy közpolitikája áll, hozzájárul a szereplők és az uniós intézmények kapcsolatának megszilárdításához. Az állampolgárok számtalan módon létesíthetnek kapcsolatot az uniós intézményekkel: közvetlenül szavazhatnak az Európai Parlament választásain, kifejezhetik akaratukat az európai polgári kezdeményezés intézménye révén, állandó tagként vagy alkalmazottként folytathatnak egyes civil szervezetekben rendszeres tevékenységet, részt vehetnek különböző szervezetek időszakos rendezvényein, lobbizhatnak egy-egy adott közpolitikai kérdés mentén, esetleg felvonulhatnak békementeken vagy épp ellenkezőleg, elégedetlenségüknek adnak hangot különböző tüntetéseken. Az Európai Unióban aktív társadalmi mozgalmak különösen fontos szerepet játszanak

a többszintű kormányzás rendszerében, valamint az európai kollektív identitás kialakításában. (Smismans, 2003)

A társadalmi mozgalom koncepcióját különböző szerzők más-más értelmezésben használják és gyakran felcserélődnek a „civil társadalom”, a „nonprofit szervezetek”, az „érdekcsoportok” vagy a „társadalmi mozgalmak szervezetei” fogalmakkal. Dolgozatomban a della Porta és Diani (2006:20) által leírt meghatározást használom alapnak, akik a társadalmi mozgalmakat ekképpen írják körül: „[E]lkülönített társadalmi folyamatok, amelyeknek szereplői kollektív cselekvési módokban vesznek részt, világosan azonosított ellenfelekkel vannak konfliktusos kapcsolatban, sűrű, informális hálózatok révén kapcsolódnak egymáshoz és kollektív identitással rendelkeznek.” A szerzők szerint a konfliktusos kapcsolatnak számos oka lehet, például „politikai vagy kulturális, azzal a céllal, hogy elősegítsen, vagy ellenkezőleg, meggátoljon különböző társadalmi változásokat, közjavak előállítását tűzheti ki célul vagy bizonyos erkölcsi, morális értékeket támogat”. (della Porta és Diani 2006:21)

A meghatározás értelmében a társadalmi mozgalmak konfliktusos kapcsolatban állnak meghatározott szereplőkkel. Ez azonban nem zárja ki azt, hogy lobbizzanak, együttműködjenek, felhalmozott szaktudásuk révén tanácsadást is nyújtsanak a különböző politikai döntéshozó szervezetnek, különösen figyelembe véve a társadalmi mozgalmakra jellemző intézményesedés tendenciáit. (Maus, 1975)

Az egyik sajátosság, amely megkülönbözteti a társadalmi mozgalmakat más politikai közösségi tevékenységtől, a nagymértékű támaszkodás sűrű informális hálózatokra, merthogy tagságuk is jellemzően informális, amelynek tagjai lehetnek civil szervezetek, szakszervezetek, agytrösztök, egyének, sőt időnként politikai pártok is. (Crespy, 2014) Az informális tagságból adódóan minimális koordinációra van szükség, „az egyes kezdeményezések összehangolása, a szereplők magatartásának szabályozása és a stratégiák meghatározása mind az egyének és/vagy a különböző szervezetek közötti állandó alku tárgya”. (Touraine et al., 1981:34) Ennek megfelelően egyetlen magánszemély vagy szervezet sem képviselhet egy teljes társadalmi mozgalmat, viszont fontos szerepet játszhat annak kialakításában, fejlesztésében és az ellenféllel való tárgyalásokban. Összegzésként dolgozatomban a társadalmi mozgalmak alatt olyan társadalmi folyamatokra hivatkozok, amelyeknek szereplői (egyének, civil szervezetek, szakszervezetek, agytrösztök laza, informális hálózata) kollektív cselekvési módban vesznek részt, cselekvésük világosan azonosított fél ellen vagy mellett történik, és amelyek kellőképpen nagyok és intenzívek voltak ahhoz, hogy országos sajtóvisszhangot keltsenek. A Közép-Kelet-Európára jellemző nagyon alacsony arányú polgári részvétel miatt a közös identitás kialakulását ebben a dolgozatban nem feltétlenül tekintetem kritériumnak.

Mivel a dolgozat célja, hogy makroszinten észlelhető társadalmi változásokat térképezzen fel, ezért a társadalmi mozgalmakat egy új, eddig kevésbé használt elméleti keret segítségével igyekszik vizsgálni.

Cselekvési tér elmélete

A társadalmi mozgalmak jelenségeit elemző legtöbb tanulmány hat meghatározó jellegű elmélet köré csoportosul és ennek megfelelően a kollektív cselekvési elméletek, (Buchler,

1995; Buchler, 2000) a relatív depriváció elmélete, (Gurr, 1970) az erőforrások mobilizációjának elmélete, (McAdam, 1982) politikai lehetőség elmélete, (Kriesi et. al. 1992; Koopmans, 1996) a szociális konstrukcionizmus, (Goffman, 1974; Snow et al., 1986) valamint a társadalmi mozgalmak hatásának elméletei (Tarrow, 1994) köré fűzhetők.

Ezek a kutatások elsősorban olyan kérdésekre igyekeznek válaszokat adni, mint például miért és hogyan keletkeznek bizonyos társadalmi mozgalmak, (Katsiaficas, 1997) milyen okok miatt csatlakoznak egyének ezekhez a mozgalmakhoz, (Chabanet, 2001) milyen lehetőségeik és nehézségeik vannak az adott politikai kultúrákban, hogyan járulnak hozzá egy közös identitás kialakításához (Laraña et al., 1994; Polletta–Jasper, 2001; Szabó, 2001) és milyen mértékben tudnak sikereket elérni. (Szabó, 1994) Elsősorban feltáró jellegű, kvalitatív jellegű kutatásokról van szó, a hazai szakirodalomban kiemelkedő például Susánszki et al. (2016), amelyek egy adott társadalmi mozgalmat igyekeznek keretbe helyezni, megérteni vagy ezeket összehasonlítani.

A Közép-Kelet-Európa társadalmi mozgalmait számos tanulmány taglalja, külön tematikus kiadványokban, mint például a *Civil societies and social movements in the changing democracies of Central and Eastern Europe* (2017) vagy az *Intersection. East European Journal of Society and Politics* különszámában megjelent *Social Movements and Contentious Politics in Central and Eastern Europe* (2015). A közlemények kiváló lehetőséget biztosítanak arra, hogy az egyes mozgalmak leírásából tágabb elméleti következtetéseket vonjunk le. (Gerő–Kerényi, 2017) Ugyanakkor, a különböző dolgozatok egymástól viszonylag elhatárolódott elméleti keretek között vizsgálják az adott jelenségeket vagy különböző új elméleti kereteket javasolnak, (Cizewska–Martynska, 2015; Gagy, 2015) figyelmen kívül hagyva a többi elmélet által nyújtott szempontokat, vagy nélkülözik az empirikus adatfelvételt. (Jaitner–Spöri, 2017) Ennek megfelelően, átfogó jellegű, egy adott térségben aktív társadalmi mozgalmak tendenciáit, azok általános jellemzőit és legfontosabb szereplőit nem ismerjük meg. Továbbá, a mozgalmak összességéből adódó társadalmi dinamikákról sem tudunk pontosabb képet alkotni.

Az elméleti keretek és szemléletmódok által némileg széttagolt képek összefogása érdekében Fligstein és McAdam (2012) egy újabb elméleti keretet javasolt, amely mintegy összefoglalja a korábbi megközelítéseket és egy úgynevezett *cselekvési térben* helyezi el azoknak különböző elmeit. Művükben összefoglalják a kollektív cselekvés, a társadalmi tér, a kultúrák, az államok és intézményeik, valamint a mobilizáció fontosabb elemeit. Fligstein és McAdam úgy vélik, hogy a társadalom állandó változásban van, ezért minden stabil társadalmi rendet relatívnak tekintenek, hiszen a különböző terekben aktív szereplők tudatos erőfeszítésébe kerül, hogy a kialakult társadalmi rendet fenntarthassák. (Fligstein–McAdam, 2012:7) A javasolt *cselekvési tér* elméleti keretet a társadalmi stabilitás és változás követésére alkalmasnak vélik. Az elméleti keretet mezoszinten értelmezik, és a társadalmat komplex, sokszor egymással összefonódó, egymásba ágyazott cselekvési terekként vizsgálják, kiemelve, hogy az egyes terek korlátai rugalmasak, átjárhatók, vagyis több szereplő akár több térben is játszhat fontos szerepet. A terek „normáit” és „játékszabályait” az abban a térben jelen lévő egyének összessége alkotja, amelyre azonban néhány kulcsfontosságú szereplő nagyobb hatással lehet. A társadalmi változások a tereken belüli szereplők elhelyezkedésétől (vagyis a kulcsszereplők cseréjétől) és az ezzel párhuzamosan kialakuló normák átalakulásától függnék. Ennek megfelelően, egy teljesen új társadalmi rend kialakulása akkor lehetséges, ha a fontosabb

szereplők, a normák és a terek határai megváltoznak. (Fligstein–McAdam, 2012:12) Fligstein és McAdam kihangsúlyozzák azt, hogy egy cselekvési tér sem állandó, minden térben vannak hatalmon lévők és kihívók, valamint hogy az éppen hatalmon lévők többnyire jelentős erőfeszítéseket tesznek, hogy pozíciójukat megtarthassák.

Jelen tanulmány a cselekvési tér elmélete segítségével vizsgálja a társadalmi mozgalmakat, amelyek gyakran társadalmi változások előidézői. Az eredeti kerettől eltérően, a cselekvési teret ebben a tanulmányban makroszinten használok. Az elemzés során két kulcsfontosságú teret különböztetek meg: a tagállami szintűt, valamint az uniós szintet, amelyek az EU többszintű kormányzási struktúrájában összefonódnak ugyan, de mégis megkülönböztethetők. Az unióra jellemző kétszintű döntéshozatal intézményrendszere a legkülönbözőbb, nemzetállami és uniós érdekeltségű érdekcsoportok és döntéshozók interakciós cselekvési terei. A regionális együttműködések szerepeinek felértékelődése miatt az elemzés a Visegrád csoport országaiból álló középszintű, azaz regionális cselekvési térként értelmezhető egységekre terjed ki.

A tagállami szintű normák és játékszabályok felmérése érdekében az alapvető emberi értékeket elsősorban a szociálpszichológia eszközeivel fogom elemezni és a Fligstein–McAdam koncepciójától eltérően, sokkal mélyebb társadalmi értékeket vizsgállok. Választásom elsődleges oka a képviseleti demokráciákat érintő heves kritika. Az ide vonatkozó mérvadó szakirodalom szerint a politikai elit nem feltétlenül teljesíti választási ígéreteit, amelyek eredetileg közelebb állnak a választók alapvető értékeihez, mint maguk a ténylegesen megvalósult politikák. (Manin et al., 1999; Mansbridge, 2003; Alonso et al. 2011; Disch, 2011; Narud et al. 2013) A fenti okok miatt a politikai intézményrendszerek és általuk alkotott „normák és játékszabályok” nem feltétlenül tükrözik a szavazók alapvető értékeit, valamint vélt és valós és érdekeit. Gyakori, hogy a különböző társadalmi mozgalmak pont a képviseleti demokrácia eredendő problémájához köthetően jönnek létre, hiszen a társadalom tagjai gyakran úgy érzik, hogy a politikai osztály cserbenhagyta igényeiket.

Moralitás és politikai preferenciák

A politikatudományban a moralitás kérdését boncolgató tanulmányok nem szokatlanok. Johnathan Haidt szociálpszichológus munkássága azonban mégis újszerűnek számít ezen a területen. Kimutatja, hogy a moralitás alapjai velünk születettek. (Haidt–Graham, 2007:106, idézik: Sperber, 1994; Garcia–Koelling, 1966, valamint Seligman, 1971) Haidt kiemelt figyelmet szentelt a moralitás és a politikai preferenciák közötti összefüggésekre (Graham et al., 2009), amelyeket az evolúciós pszichológiai megközelítésből vizsgál. Haidt és Joseph (2004) tanulmányukban kifejtik, hogy az emberi agyban öt különböző rendszer létezik, amelyekhez a legfontosabb lélektani folyamatok köthetők. Ezek sajátos evolúciós háttér során alakultak ki és egyfajta intuitív erkölcsi ítéletalkotást eredményeznek. A különböző kultúrák ezen alapokra helyezve építik fel az értékeiket, normáikat és határozzák meg, hogy mit tekintenek erénynek, és ezzel ellentétesen, jellemhibának.

Ebből adódóan, a különböző kultúrákban létező összes erény az emberi agy által befogadható és értelmezhető öt dimenzió köré fűződik (Haidt–Graham, 2007:106),

amelyek a moralitás alkotóelemei. A szerzőpáros a következő dimenziókat különbözteti meg:

- a) ártalom/gondozás,
- b) méltányosság/kölcsönösség,
- c) saját csoport/hűség,
- d) tekintély/tisztelet és végül
- e) tisztaság/szentség.

Az alábbiakban a felsorolt öt alkotóelem kialakulását és jellemzőit kívánom elemezni, ahogyan az a tanulmányban ismertetve van. (Haidt–Graham, 2007:105–106)

A fejlődés során az emberi agyban kialakult az a képesség, hogy felismerje az utódai szenvedését, és ezzel párhuzamosan kifejlődött egy érzékenység, amely által a szenvedés jeleit észleljük. Az emberi faj esetében ez az érzelem az utódokon túlmenően kiterjedt és kialakult az *együttérzés*. Ezzel párhuzamosan fejlődött ki a kegyetlenség és az ártalom iránti érzékenység is, amelyeket egészséges egyedek azonban elutasítanak, sőt helyeslik azon cselekedeteket, amelyek ezeket megakadályozzák. Az ehhez kapcsolódó értékeket különböző kultúrákban kedvességgént és könyörületességgént kódolták. Mindezt a szerzők az ártalom/gondozás fogalmak köré csoportosították. Megjegyzik, hogy az együttérzés nem elkerülhetetlen, több tényező, akár az alábbi négy elem is el tudja nyomni.

A *méltányosság/kölcsönösség* kialakulását visszavezetik a főemlősök közötti együttműködés alapjáiig. Az együttéléshez elengedhetetlen volt olyan érzelmek kialakulása, mint a kölcsönös altruizmus. Ennek eredményeképpen finomodtak ki olyan érzelmek, mint például a lelkiismeret-furdalás, a hála vagy akár a harag. (Idézi: Trivers, 1971) Ebbe a csoportba tartoznak az olyan kulturális normák, mint az *egyéni jogok védelme* és az *egyenlőség*. A legtöbb kultúra azonban nem fektet túl nagy hangsúlyt az egyéni jogokra, ahogyan nem kíván felnőttek vagy a felnőtt hímnemű egyedek között egyenlőséget sem teremteni. (Idézi: Boehm, 1999)

A saját csoport/hűség moralitás alapeleme a több tucatnyi, hasonló lény szoros együttműködése során finomodott ki. Olyan társadalmi-kognitív képességek alakultak ki az agyban, amelyeket a saját csoporton belüli élőlényekhez fűződő felismerés, bizalom és együttműködés váltott ki. Ugyanakkor kialakult egy óvatosság vagy akár bizalmatlanság is a csoporton kívüli egyedekkel szemben. A csoport védelmét biztosító, önmagát a csoportért feláldozó egyedeket ennek megfelelően kultúráktól függetlenül többnyire pozitívan értékeljük. Ezekre az alapokra épültek az olyan erények, mint a lojalitás, a hősiesség és a hazafiasság.

A moralitás negyedik alkotóelemeként a tekintély/tisztelet fogalmát jelölik meg. A korábban is említett csoportok, amelyeken belüli együttműködés miatt kialakultak az említett kognitív képességek, hierarchikusan rendeződnek el. A hierarchiák, csoportok élén egy domináns egyén áll, aki bizonyos előjogok ellenében a csoport védelméről és biztonságáról gondoskodik. A főemlősökkel szemben, az emberek esetében egy csoport feletti dominancia nem kizárólag a fizikai erőtől függ, hanem jelentős mértékben a hírnévtől és az elismeréstől. Ennek megfelelően a különböző kultúrákban a jó vezetőktől olyan erényeket vártak el, mint például a nagylelkűség, az apai gondoskodás, valamint a bölcsesség.

A moralitás utolsó alkotóelemeként a tisztaság/szentség csoportját ismertetik. Az emberi fejlődés történetében beazonosítják az *undor* kialakulását (idézi: Rozin et al., 2000), amely a test mintegy őreként szolgált különböző betegséget keltő vagy terjesztő dolgokkal szemben (ürülék, szétbomló testek, illetve ezekkel asszociálható cselekedetek). Számos kultúrában ez az érzelm nem csupán a fertőző vagy betegséget hordozó dolgokra terjed ki, hanem általában, az emberi testhez kapcsolódó tevékenységekre is. Ennek megfelelően, ezekben a kultúrákban a mohóság, testiség, az élvezetek halmozása, de a harag és kapzsiság is elítélendő tulajdonságok. Ugyanezekben a kultúrákban a mértéktartást, a szerénységet és szemérmességet, a spiritualitást annyira becsülik, hogy ezen erőnyeket szentesítik.

Graham és Haidt (2007) empirikus kísérletek során vizsgálják, hogy a moralitás öt alkotóeleme hogyan változik a politikai preferenciák függvényében. Vizsgálataik során a politikai preferenciák két ellentétes pólusán elhelyezkedő csoportot, vagyis a liberális és a konzervatív egyéneket hasonlítják össze. Eredményeik szerint a liberális egyének különböző kritikus döntéshozatali helyzetben a moralitás azonosított öt alkotóeleme közül elsősorban az első kettőt veszik figyelembe, vagyis leginkább az ártalom/gondozás és méltányosság/kölcsönösség kérdéseit mérlegelve döntenek. Ezzel ellentétben, az önmagukat konzervatívnak valló egyének az összes fent felsorolt elemet egyaránt fontosnak tartották és döntésük meghozatalakor mindet figyelembe vették. A politikai skála szélén álló, azaz önmagukat szélsőséges liberálisnak vagy ultrakonzervatívnak minősítő egyének közötti ellentét szembetűnő volt. A szélsőséges liberálisok kizárólag az első két érték mentén hozták meg döntéseiket, míg a velük szemben álló ultrakonzervatívok számára az öt alkotóelem egyaránt volt fontos döntésük meghozatalakor. Következésképpen, a liberális egyének értékítéleteinek csaknem fele-fele arányban az együttérzés és gondoskodás, valamint az egyenlőség megteremtése mentén történik. Egy szűkebb csoporthoz tartozó lojalitást, az előljárók, idősek és szabályok iránt érzett tiszteletet vagy az önmegtartóztatást konzervatív társaikkal ellentétben nemcsak hogy nem tekintik értéknek, hanem elítélik, hiszen kirekesztő, az egyént elnyomó és autoriter magatartásként élik meg.

A közép-kelet-európai országok kulturális normáit és, a V4 országainak régiójára jellemző „stabil társadalmi rend” alkotóelemeit a European Social Survey alapvető emberi értékeinek adataival elemzésével fogom vizsgálni. Ennek az elemzésnek *nem célja* a részt vevő szereplők moralitáshoz kapcsolódó viszonyát sem leírni, sem feltárni. Ennek ellenére valószínűsíthető, hogy a V4-ekre jellemző rendkívül alacsony részvételi arányt felmutató társadalomban aktív polgári szerepet vállaló egyénekre a többségitől eltérő moralitásfelfogás jellemző.

Kutatási kérdések, adatok és módszertan

A fentiek tükrében felvetődik a kérdés, hogy az uniós többszintű kormányzás két cselekvési tere (tagállami és uniós szintű) közötti dinamika hogyan alakul, és hogy az újonnan csatlakozott visegrádi országok esetében mely cselekvési tér bizonyul stabilabbnak. Az esetleges társadalmi változások hátterében milyen jellegű társadalmi mozgalmak állnak? A különbségek feltárása érdekében az alábbi kutatási kérdéseket fogalmazom meg:

- RQ1. Melyek azok a normák, amelyek a jelenlegi V4-ek országaiban fennálló „stabil” társadalmi rendet alkotják?
- RQ2. Milyen érdekképviselési kérdések köré csoportosulnak a régió legaktívabb társadalmi mozgalmai?
- RQ3. Milyen mértékben jellemzi az együttműködés vagy a konfliktus a V4-ek társadalmi mozgalmait a két különböző szintéren?

A tagállami cselekvési tér normáit a Haidt és Graham (2007) által felvázolt moralitás elemeinek segítségével vizsgáltam. Ehhez a European Social Survey adatait használtam, elsősorban az alapvető emberi értékekre vonatkozó változókat, de elemeztem a polgári részvételre és az intézményi bizalomra vonatkozó változókat is. A visegrádi országok esetében a lehető legtöbb, mind a négy országban felvett adatot szerettem volna használni, ezért összesen öt, a 2-től a 6-ig terjedő körök felméréseinek adatait használtam fel – ez alól kivételt képez Csehország, amelyről nem készült adatfelvétel a 3-as körben. A felméréseket 2004 és 2012 között végezték. Az alapvető emberi értékeket összehasonlítottam az adatbázisban található többi uniós ország (Ausztria, Belgium, Bulgária, Horvátország, Ciprus, Dánia, Észtország, Finnország, Franciaország, Németország, Görögország, Írország, Olaszország, Luxemburg, Hollandia, Portugália, Szlovénia és Svédország) hasonló időszakban rögzített adataival. Az eredményeket gyengíti, hogy egyes országokban nem készült minden körben felmérés, ezzel együtt a kapott adatok alkalmasak általános tendenciák tükrözésére. Az adatokat a kutatási dizájn és a népességi arányoknak megfelelően súlyoztam.

A társadalmi mozgalmak feltérképezéséhez a *Global Database of Events, Language, and Tone* (GDELT) adatbázis használtam, amely az egész világ elmúlt 30 év sajtóanyagában megjelent politikai eseményeit foglalja magába. A kutatás a visegrádi országok európai uniós csatlakozását követő kalendáriumi évtől kezdődően (2005. január 1-jétől) 2017. május 21-ig történt politikai eseményeit dolgozza fel.

A társadalmi mozgalmak sajtócikkekben való megjelenése biztosítja a tagok mobilizációját, a mozgalmak létjogosultságát, valamint terjeszkedési lehetőségeit is, ahogy azt Gamson és Wolfsfeld (1993) lejegyezték. Ennek megfelelően a sajtóhírekre épülő adatbázisokból származó adatok érvényes forrást jelentenek elemzésük esetén. A társadalmi mozgalmak, a korábbi meghatározásom értelmében, politikai események, ezért az olyan adatbázisok, amelyek politikai eseményeket rögzítenek, megfelelő adatforrásként szolgálnak.

A *Global Database of Events, Language and Tone* (GDELT) több mint 200 millió politikai eseményt foglal össze a világ minden tájáról 1979 óta. Az adatbázis több forrásból építkezik, de a három leggyakrabban használt sajtóorgánium az *Agence France Presse*, az *Associated Press*, valamint a *Xinhua*. További felhasznált forrásai az *AfricaNews*, *Associated Press Online*, *Christian Science Monitor*, a *Washington Post*, valamint az *Associated Press* nemzeti hírközlésményei, továbbá a *Google News* összes nemzeti és nemzetközi hírközlésménye. Európával és a V4-ek országaival foglalkozó bőséges hírforrást az *Agence France Presse*, az *Associated Press*, *Associated Press Online* és a *Google News* nemzeti hírközlésményei biztosítanak, amelyek jelzik a térség legfontosabb politikai eseményeit. Az adatbázis nem tartalmaz gazdasági-, bulvár- és sporteseményeket.

A GDELT eseményeit és azok szereplőit a *Conflict and Mediation Event Observations* (CAMEO) kódrendszer segítségével kódolták. A CAMEO kódrendszer fejlesztői (Gerner et al., 2002; valamint Schrodtt et al., 2008) hierarchikusan szerkesztett kódokat hoztak létre, amelyek lehetővé teszik a nemzetközi politikai szintér eseményeinek és szereplőinek pontos azonosítását nemzeti, regionális szintre lebontva. A kódolási rendszer lehetővé teszi nemcsak az államok és a nagyobb földrajzi régiók azonosítását, hanem az etnikai csoportok és az eseményeken részt vevő különböző nem kormányzati és nemzetközi szervezetek azonosítását is. Számos adatbázis készítői elfogadták és használják ezt a kódrendszert.

Az adatbázis készítői az események gyorsabb és megbízhatóbb kódolása érdekében a *Textual Analysis by Augmented Replacement Instructions* (TABARI) szoftvert használják. (Schrodtt, 2011) A kézi kódolással szemben használt gépi kódolást több ízben is tesztelték és az eredmények igazolták a gépi kódolás pontosságát és gyorsaságát. (King–Lowe, 2003; Baumeister–Tierney, 2011; Mikhaylov et al., 2012; Ruggeri et al., 2011; Schrodtt–Gerner, 1994) A fent említett forrásokból származó hírek letöltését követően a TABARI szoftver segítségével beazonosítják a hírek címsoraiban szereplő kulcsfontosságú igéket és igei szerkezeteket, valamint a legfontosabb szereplőket. A TABARI szoftver a mintafelismerés rendszerét használja és háromféle információt figyelembe véve működik: *szereplők, igék és az igei szerkezetek*.

A *szereplők (Actor 1)* olyan főnevek, amelyek azonosítják a rendszer által elismert politikai szereplőket. Az adott esemény kódjainak meghatározásánál a címekben használt *igék (Event root code)* játsszák a döntő szerepet, amelyet kiegészítenek az igei szerkezetekkel. Ennek megfelelően, az azonos igéket a szövegösszefüggések értelmében különböztetik meg egymástól. A különböző forrásból származó ismétlődő esetek törlődnek, majd végül az úgynevezett „napi egyszeri szűrőt” alkalmaznak, így minden eseményt csak egyszer rögzítenek.

Az adatforrás csak olyan politikai eseményeket foglal magába, amelyek kellőképpen fontosak voltak, hogy az országos sajtóhírekben megjelenjenek, és legalább egy meghatározott szereplőjük van. A politikai eseményeket egy ordinális skálán helyezi el, amelynek egyik pólusán az együttműködés, míg vele ellentétben a fegyveres konfliktusok állnak.

Kutatásom során az elemzett események kiválasztásánál az alábbi szűrőket használtam:

1. A szereplők (Actor 1) meghatározása

Az *Actor1* egy olyan összetett kód, amelyet az esemény témájának két fő jellemzőjével, azaz származási országával és általános szerepének kombinációjával hoztak létre. Országoktól függően többek között a következő szereplői kategóriákat különböztetik meg: kormányok, katonaság, média, felkelők vagy lázadók, politikai ellenzék, bírák vagy bíróságok, nemzetközi szervezetek, nem kormányzati szervezetek, civilek, multinacionális vállalatok, elitek (politikai vezetők vagy hírességek), szakszervezetek, valamint olyan aktivisták, akik a környezetvédelem, az egészségügy vagy az oktatás stb. témája köré szerveződnek. Mivel elemzésem tárgya a társadalmi mozgalmak, minden olyan szereplőt kizártam, amely fogalmilag nem lehetett ennek része: a rendfenntartó erőket, a kormányt (politikai vagy katonai elit, politikai pártok), az üzleti szféra (multinacionális

vállalatok) és a média szereplőit, valamint az igazságszolgáltatás szerveit. Ennek megfelelően az adatok olyan szereplőkre szorítkoznak, amelyeket a GDELT kódolása civileknek, ellenzéknek, nem kormányzati szervezetnek, felkelőknek, lázadókknak, menekülteknek, valamint különböző szakpolitikai érdekek köré csoportosult aktivistának rögzített.

2. Az igék (Event code)

Az egyes események beazonosításánál kulcsfontosságú szerepet játszanak az igék és az igei szerkezetek. A szereplőkhöz hasonlóan, innen is kizártam minden olyan politikai eseményt, amelyeket értelemszerűen a polgári társadalom tagjai nem követhettek el: például katonai segítségnyújtás, békefenntartás, menedékjogok nyújtása stb.

3. Az igék tárgyát (Actor 2)

Az adatbázisban fellelhető események többnyire tartalmazzák, hogy az adott szereplő cselekedete ki vagy mi felé irányul. Például: „A szakszervezetek tagjai (szereplő, Actor 1) tüntettek (ige, Event code) a kormány döntése ellen (tárgy, Actor 2).” mondatba a kormány az ige tárgyaként szerepel. Vizsgálatom olyan eseményekre szorítkozik, amelyeknek tárgya közvetve vagy közvetlenül a tagállami kormányok, illetve az EU – a különböző cselekvési tereknek megfelelően.

Az adott szűrők használatával a tagállami cselekvési térben 1741 politikai esemény, míg az uniós térben 228 eset került. A fejlett gépi kódolás ellenére a rögzített események adataiban hibák és apróbb pontatlanságok lehettek fel, ezek azonban nem torzítják lényegesen az eredményeket.

Végül, mintegy kontrollforrásként az Európai Bizottság és az Európai Parlament által közösen használt Transparency Register adatait is vizsgáltam. A Transparency Register rögzíti mindazokat a szervezeteket, amelyek hivatalosan kapcsolatba lépnek a két intézmény egyikével akár érdekképviselői, akár konzultációs célból teszik ezt. Az adatbázist 2007-ben hozták létre ezért csak 2008-tól kezdődik az adatok rögzítése. Dolgozatomban a 2008–2018 közötti regisztrált összes szervezeti típust elemeztem, amelynek székhelye a visegrádi négyek egyikében van.

Eredmények

A tagállami és az uniós szintű cselekvési terekben dominánsnak mondható normák és „játékszabályok” feltérképezését az ESS alapvető emberi értékeinek változóival igyekeztem feltárni. Több, különböző változóval próbáltam klasztereket képezni, ám a klaszterek minősége csak gyenge volt, ezért az egyszerű leíró statisztika módszereivel ragadtam meg a legfontosabb elemeket. A kérdésekre adott egyetértő válaszokat 1-től 6-ig terjedő Likert-skálán mérték, az 1-es érték bejelölése a „teljes mértékben rámm vall”, a 6-os „egyáltalán nem vall rámm” jelentést hordozta. Elemzésemben csak a határozott egyetértést mutató, tehát a „teljes mértékben rámm vall” és „rámm vall” értékeket vettem alapul, ezeknek százalékát számoltam.

A vizsgált változók a fent leírt moralitás alapelemei köré a csoportosíthatók, amelyeket az 1. táblázatban foglaltam össze. A két cselekvési térben lévő normák közötti

legszembevetőbb különbségek a tekintély/tisztelet és tisztaság/szentséghez köthető alapelemek között vannak. A visegrádi országok lakossága a moralitás e dimenzióit jóval fontosabbnak tartotta, mint nyugat-európai társaik. Például, több mint fele gondolja, hogy fontos az utasítások teljesítése és szabályok betartása, míg az Európai Unió többi országainak esetében ez csupán 35%. A tíz változó közül, amely az autoritáshoz, hierarchikus kapcsolatokhoz fűződő attitűdöket vizsgálja, az esetek felében lényeges eltérés van a Közép-Kelet- és Nyugat-Európa országai között. A tisztaság/szentséghez kötődő elemeknél is jól kimutatható a kulturális különbség. Bár a V4-ek lakosai számára fontosabbnak tűnik az anyagi biztonság, jóval hátrébb sorolták a hedonizmushoz köthető értékeket, mint például a szórakozás és örömet okozó dolgok fontosságát, vagy azt, hogy jól érezzék magukat.

Ezzel szemben az EU többi országában lényegbevágóbbnak ítélték meg azt a két dimenziót, amely Haidt és Graham (2007) értelmében, a liberális egyének esetében domináns. Az adatok szerint az unió többi országában fontosabb a másokról való gondoskodás, illetve mások megértése, mint régióinkban. Az ártalom/gondozás és a méltányosság/kölcsönösség morális elemekhez köthető értékeket jóval többre tartották, mint a biztonságos környezetet és egy erős kormányt, amely ezt a biztonságot szavatolni tudná.

Az adatok alapján megállapítható, hogy a V4-ek országainak lakói az öt morális dimenzió között másképpen osztják meg értékítéletük alapjait. Esetükben az első öt legfontosabb értékből (lojalitás, egyenlőség, biztonság, környezetvédelem és erős kormány) hiányzik a tisztaság/szentség dimenzió, de két különböző, a hierarchikus struktúrákat erősítő érték helyet kapott. Ezzel szemben az unió többi tagországának lakosai számára a *gondozás* dimenziója fontosabbá vált, mint a *tekintély/tisztelet*, vagy akár a *méltányosság*. A kérdőívben szereplő mindkét ártalom/gondozás alapelemhez kapcsolható kérdés esetükben a legfontosabbnak ítélt öt érték között van. A gondoskodás moralitáselem megelőz olyan értékeket, mint a környezetvédelem és a biztonság. A hierarchikus társadalmi struktúrákat fenntartó vagy megerősítő értékeket (például hagyományok ápolása, létező szabályok betartása) lényegesen kevesebben tartják fontosnak, mint Közép-Kelet-Európa országaiban. Továbbá, a tisztaság/szentség elemekhez köthető értékek sem lényeges szempontok értékalkotásuk során.

1. táblázat

A V4-régió és az uniós cselekvési tér értékei

Moralitási alapelem	ESS változók	V4 egyetértenek	EU egyetértenek
tekintély/tisztelet	Fontos, hogy kalandokat keressünk, és izgalmas életet éljünk.	20%	18%
tisztaság/szentség	Fontos a gazdagság, hogy legyen pénzünk és drága dolgaink.	21%	10%

Moralitási alapelem	ESS változók	V4 egyetértenek	EU egyetértenek
tisztaság/szentség	Fontos a szórakozás és azok a dolgok, amelyek örömet okoznak.	30%	41%
tisztaság/szentség	Fontos, hogy jól érezzük magunkat.	30%	42%
méltányosság/kölcsönösség	Fontos, hogy megmutathassuk képességeinket és csodáljanak.	40%	38%
méltányosság/kölcsönösség	Fontos, hogy sikeresek legyünk, és hogy elismerjék az eredményeinket.	40%	38%
tekintély/tisztelet	Fontos, hogy különböző új dolgokat próbáljunk ki az életben.	45%	57%
tekintély/tisztelet	Fontos az egymás tisztelete.	45%	37%
tisztaság/szentség	Fontos, hogy alázatosak és szerények legyünk.	50%	53%
tekintély/tisztelet	Fontosak az új ötletek és a kreativitás.	54%	55%
tekintély/tisztelet	Fontos, hogy megtegyük, amit mondanak és betartsuk a szabályokat.	55%	35%
méltányosság/kölcsönösség	Fontos megérteni a különböző embereket.	56%	68%
tekintély/tisztelet	Fontos, hogy az elvárásoknak megfelelően viselkedjünk.	60%	54%
ártalom/gondozás	Fontos, hogy segítsünk az embereknek és gondoskodjunk mások jólétéről.	60%	73%
tekintély/tisztelet	Fontos a hagyományok és a szokások megőrzése.	65%	50%
tekintély/tisztelet	Fontos, hogy saját döntéseket hozzunk és szabadok lehessünk.	70%	73%
tekintély/tisztelet	Fontos, hogy a kormány erős legyen és biztonságot nyújtson.	72%	65%
ártalom/gondozás	Fontos, hogy gondoskodjunk a természetről és a környezetről.	75%	70%

Moralitási alapelem	ESS változók	V4 egyetértenek	EU egyetértenek
méltányosság/ kölcsonosság	Fontos, hogy az emberek egyenlő bánásmódban részesüljenek, és egyenlő esélyeket kapjanak.	77%	77%
tekintély/tisztelet	Fontos, hogy biztonságos környezetben éljünk.	77%	65%
saját csoport/hűség	Fontos, hogy barátainkhoz lojálisak legyünk és a hozzánk közel állók felé elkötelezettek.	80%	82%

Forrás: European Social Survey, saját szerkesztés

A European Social Survey további adatait arra utalnak, hogy a V4-ek cselekvési terében a konzervatív értékek mellett egy elég nagyarányú intézményi bizalmatlanság érzékelhető. Legalacsonyabb a politikai pártok és politikusok felé tanúsított bizalom, a lakosság csak mintegy 10%-a bízik meg bennük, míg 70%-uk kifejezetten *bizalmatlan* velük szemben. A lakossághoz jóval közelebb álló rendőrséget, valamint a nagyon távol álló intézményt, az ENSZ-t azonban bizalomra méltóbbnak ítélik meg, megközelítőleg 30%-uk bízik meg bennük és a kifejezetten bizalmatlanok aránya is mindössze 30%-nyi. Az Európai Parlamenti már kevesebben, a lakosság mintegy 20%-a véli úgy, hogy megbízható.

Az intézményi bizalmatlanságon túlmenően, a régió cselekvési terében, a szakirodalomban (Börzel, 2010) dokumentált polgári passzivitás mutatható ki. A lakosság kevesebb mint 10%-a kapcsolódik be bármilyen nemű aktív, polgári részvételre utaló akcióba. A térség állampolgári részvétele kimerül a szavazásokban, amelyeken a lakosság mintegy 65%-a vesz részt.

Összegzősképpen, a V4-ek országaiban fennálló „stabil” társadalmi rendet elsősorban konzervatív értékek alkotják. A szereplők, bár támogatják a hierarchikus struktúrákat, nagyfokú bizalmatlanságot tanúsítanak a politikai osztály irányába. A cselekvési térre nem jellemző az aktív állampolgári részvétel: még figyelemfelhívó kampányokban (kampányjelvény, matrica vagy kitűző viselése) is nagyon kevesen vesznek részt, ami csak egy kisebb változást eredményezne a meglévő normákban, anélkül, hogy a hierarchikus struktúrákat lényegesen megváltoztatná. A szokást és szabályokat, hierarchikus struktúrákat elfogadó cselekvési térben a társadalmi mozgalmak kiemelkedően fontos szerepet tölthetnek be.

A V4-ek társadalmi mozgalmait a GDELT adatbázis segítségével térképeztem fel. Egyes értelmezések szerint az Európai Unió csupán egy szabályozó és nemzeti mintákat összekapcsoló tér, amelyet nem lehet párhuzamba állítani a nemzetállami térrel. Ugyanakkor úgy vélem, hogy ma már beszélhetünk egy uniós térről is, hiszen csupán a három legfontosabb uniós intézménynek (Európai Bizottság, Európai Parlament,

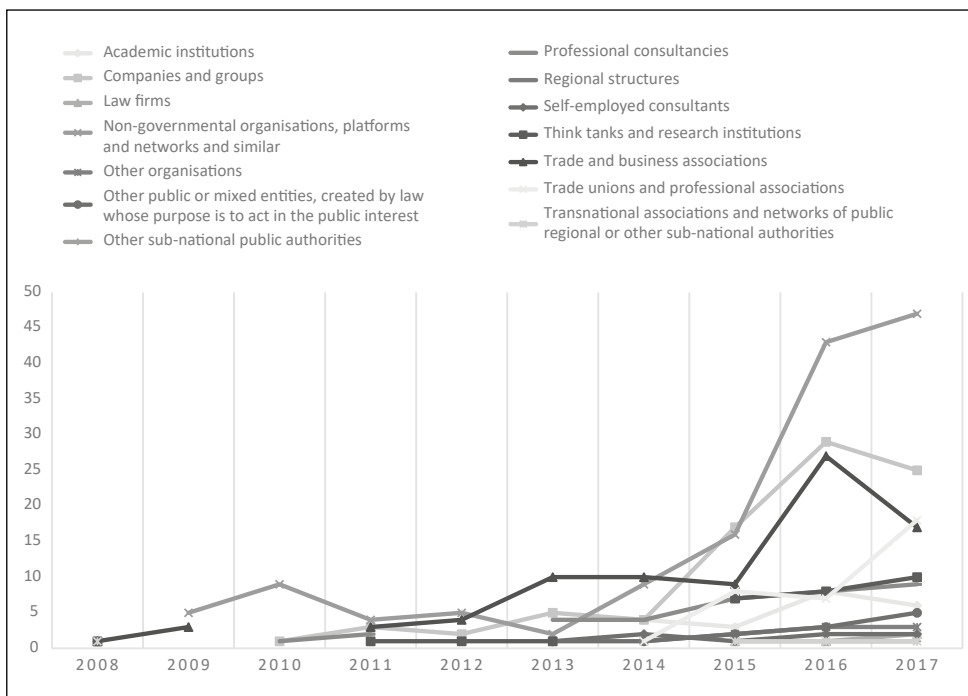

Európai Tanács) összesen 43 ezer alkalmazottja van, akik önmaguk és gyakran hozzátartozóik is részei a térnek, továbbá számtalan transznacionális személyes és üzleti kapcsolat létezik. Ezen túlmenően, kialakult egy sajátos „eurokratikus” kultúra. (Georgakakis–Rowell, 2013) Továbbá, az uniós szabályozások minden tagország polgárait érintik, akik közvetlenül is kapcsolatba léphetnek az uniós intézményekkel (európai parlamenti szavazások, a polgári kezdeményezés, valamint panasz emelése). Összesítve, az uniós cselekvési térnek több millió szereplője van, saját kulcsszereplőkkel és normákkal, játékszabályokkal.

A két cselekvési tér legfontosabb szereplői között nincsen szembetűnő eltérés. Mindkét térben legnagyobb csoportot a GDELT által úgynevezett „civiliek” (*civilians*) alkotnak. A gyűjtőfogalom arra utal, hogy a mozgalom nem azonosítható egyetlen jól körülírt ügyképviselettel, amelyért vagy amely ellen megmozdulást szerveztek. Az elnevezés nem a legszerencsésebb, mert például az „egészségügy” (*health*) köré szerveződött csoportot is, mint minden társadalmi mozgalmat a polgári társadalom aktív tagjai, *egyének és civil szervezetek* alkothatják, akárcsak a „civiliek”-ként jelölt csoportot.

Mindkét térben a második legnagyobb csoportot a mindenkori *ellenzék* alkotja, amely szerepéből adódóan leginkább tiltakozik, elutasít vagy tüntet. A harmadik legnépesebb csoport esetében észlelhetünk változást a két cselekvési térben – a régió terében az *oktatás* ügye köré szerveződött mozgalmak a soron következő legnépesebbek. Az uniós térben fellépő harmadik legjelentősebb mozgalom az *agrárpolitika* köré szerveződik, míg ugyanez a csoport a hazai cselekvési térben alig aktív. Továbbá feltűnő, hogy a „civiliket” kivéve, arányaikban sokkal kevesebb mozgalom mutatható ki az uniós térben, mint tagállami szinten. A különböző társadalmi mozgalmak 45%-át teszik ki a „civiliek”, míg ugyanez az arány uniós szinten kiugróan magas, 60%-ot ér el. Ezzel szemben, az uniós tér második legnépesebb aktív csoportja, a szereplők összességének csak mintegy 10%-a (*az ellenzék*), míg a többi csoport alig 5-5%-ot ér el. A tagállami térben az *ellenzék* és az *oktatás* köré szerveződött mozgalmak aránya meghaladja a 15%-ot, kevésbé élessé téve a csoportok arányai közötti különbséget. Továbbá, hazai térben az *egészségügy* köré szerveződő egyének és szervezetek is aktívak, akárcsak a kifejezetten civil szervezetekhez kapcsolódó tevékenységek. Ugyanez a két csoport uniós szinten viszont egyáltalán nem tűnik aktívnak. Ugyanakkor, a Transparency International adatbázisa szerint az uniós szinten lobbizó vagy tanácsadói szerepet vállaló civil szervezetek száma 2013 óta ugrásszerűen megnőtt a többi nyilvántartott szervezettípushoz képest. Ennek legvalószínűbb oka, hogy a civil szervezetek megfelelő politikai lehetőséget látnak, hogy bekapcsolódjanak az uniós szintű közpolitika alkotási folyamataira jellemző konzultációra, lobbizásra nyitott szervezetek munkájába.

1. ábra

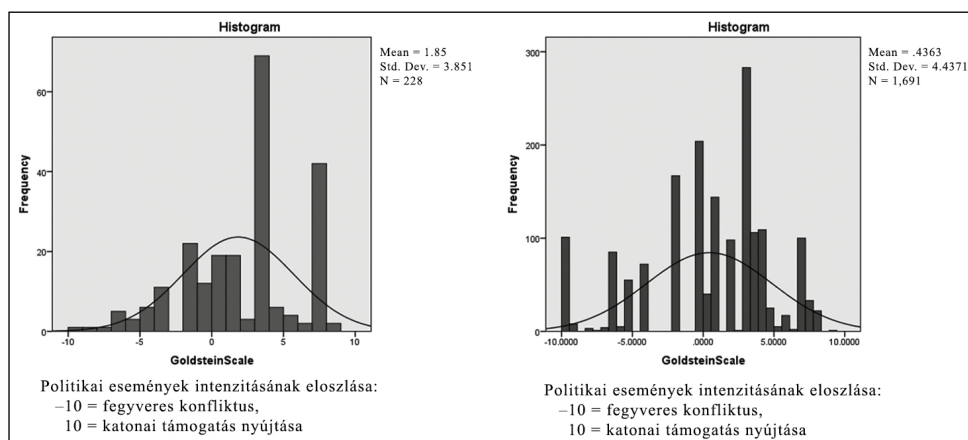
A Transparency Registerben regisztrált összes szervezet típusa százalékokban

Forrás: Transparency Register, saját szerkesztés

Az adatok alapján elmondható, hogy a tagállami cselekvési térben az *oktatás* téma köré szerveződő egyének és szervezetek, az *ellenzék*, és a GDELT által azonosítatlan, általánosan „*civileknek*” nevezett szereplők a legaktívabbak és ezek szeretnék változást. Uniós szintén az oktatás ügye helyett az agrárpolitika érintettjei a legaktívabbak, valamint szembevető a civil szervezetek alapos becsatározódása is.

A harmadik kutatási kérdés megválaszolása érdekében a különböző események típusának számát vizsgáltam meg. A GDELT az egyes politikai eseményeket a fegyveres konfliktustól a legszorosabb katonai együttműködésig egy -10-től +10-ig terjedő ordinális skálán helyezi el, az adott esemény konfliktusos vagy együttműködő jellegétől függően. Ennek megfelelően, a -10 és 0 közötti skálán jelzett események *konfliktusokra* utalnak, míg a pozitív számok *együttműködő* jellegű politikai eseményeket mutatnak.

2. ábra

Régiós és uniós cselekvési térben zajlott politikai események száma

Forrás: GDELT, saját szerkesztés

A 2. ábra a két különböző cselekvési térre jellemző eseményeket mutatja, jobb oldalon a régióban, míg bal oldalon az uniós térben zajlott események vannak megjelölve. A vízszintes tengelyen a politikai események intenzitásának függvényében -10 és 0 közötti skálán jelzett események vannak jelezve, míg a függőleges tengely az egyes eseménytípusok számát rögzíti. Szembetűnő, hogy az uniós cselekvési térre sokkal inkább jellemző az együttműködés, mint a konfliktus. Ez magyarázható az Európai Unió intézményeire jellemző konfliktust kerülő, hosszú egyeztetési és tárgyalási és folyamatokkal. (Ruza, 2006; Onyx et al., 2010) Egyes szereplők és domináns cselekvési módjuk között nincsen szignifikáns összefüggés, úgy tűnik, hogy az vizsgált mozgalmakra egyaránt jellemző az együttműködés és a konfliktusos megnyilvánulás.

Az események időbeli eloszlásának vizsgálatakor feltűnik, hogy 2014 óta, az uniós térben megjelenik egy egyre erősödő ellentét. Figyelembe véve, hogy az eseményeket az uniós csatlakozást követően, tehát 2005 óta vizsgáljuk, szembetűnő, hogy a konfliktusok legnagyobb része az utóbbi 4 évben történt, több mint tíz, szinte kizárólag együttműködésre alapuló év után, jóval a 2008-as gazdasági válság után. Úgy tűnik, hogy az európaizáció nem egészen azokat az eredményeket hozta meg, amelyeket várhatunk volna, vagyis az uniós intézményekre jellemző hosszadalmas érdekegyeztetéseket, a konfliktusok kerülését, a nemzetállami intézményrendszerek uniós kultúrához való igazodását. (Cowles et al., 2001) Ugyanakkor, az alacsonyabb szintű, régiós cselekvési térben az interakció típusát tekintve nem mutatható ki semmilyen lényeges változás.

Következtetés

A tanulmány a V4-ek állampolgárainak attitűdjeit és a térségre jellemző társadalmi mozgalmakat elemezte két, egymástól elkülönített cselekvési térben. Az eredmények alapján megállapíthatjuk, hogy a két térre jellemző domináns normák között jelentős eltérés

van. A Közép-Kelet-Európa országaira leginkább a konzervatív, míg az unió többi országára a liberális értékek jellemzőek. A régió terében cselekvő, legaktívabb társadalmi mozgalmak általános tendenciái a vizsgált tizenhárom év alatt nem mutattak lényeges változást. Ezzel ellentétben, ez elmúlt 5 év alatt az uniós térben ugrásszerűen megnövekedett az intézményekkel együttműködő civil szervezetek száma, de csaknem ugyanabban az időszakban egy erősödő ellentét is kibontakozni látszik a társadalmi mozgalmak esetében. Ez utóbbi jelenséget tulajdoníthatjuk a globalizációellenes mozgalmaknak is. Ha elfogadjuk Fligstein és McAdam cselekvési tér elméletének azon tételét, amely szerint a társadalmi „stabilitás” csak időszerű és a hatalmon lévőknek állandóan tenniük kell azért, hogy pozíciójukat megtartsák, akkor, az eredmények alapján arra következtethetünk, hogy az unió társadalmi rendje kevésbé stabil és a szereplőknek több erőt kell kifejteniük, hogy pozíciójukat megtartsák.

Ugyanakkor, az uniós tér kulcsszereplői tudatosan igyekeznek a konfliktusokat és a társadalmi dilemmákat együttműködés során megoldani, erre utalnak a jól becsatornázott nem kormányzati szervezetek. A társadalmi dilemmák együttműködéses megoldására való hajlam miatt valószínűsíthető, hogy az utóbbi években megjelent konfliktusok ellenére, hosszú távon mégiscsak hatékony uniós kormányzásra és közpolitikák megvalósítására számíthatunk.

A régiós szintű cselekvési térben nem mutathatók ki jelentős társadalmi konfliktusokra utaló jelek, különösen figyelembe véve a legutóbbi magyarországi és lengyelországi választások eredményeit. Ugyanakkor, a két tér közötti lényeges normabeli különbségek, valamint a kormányzat és a polgári társadalom képviselői közötti stabil együttműködés hiánya eredményezhet változásokat. A hatékonyabb uniós szintű kormányzás hatására várható, hogy a régiós cselekvési tér szimbolikus határai, valamint egyes kulcsszereplői is változhatnak. A tér jelenleg domináns társadalmi normáinak esetleges változása csak ezek után várható, hiszen a domináns normák jelentős része pontosan a meglévő szabályok, hagyományok betartására ösztönöz. Úgy tűnik, hogy az európaizáció és a globalizáció nem fejtett ki különösebben nagy hatást a V4-ek országainak „stabil társadalmi normáira”, ugyanakkor felerősítette a globalizáció- és az európaizációellenes mozgalmakat.

A régiós és az uniós terek közötti leglényegesebb különbség a biztonságra való törekedésben és az államok szerepének felfogásában van. A régiós téren belüli együttműködési tendenciák erősítése és a polgári részvételt jobban becsatornázó struktúrák és mechanizmusok a jelenleginél még stabilabbá tennék a teret, továbbá a kormányzás hatékonyságát is növelnék.

Felhasznált irodalom

- ALONSO, Sonia – KEANE, John – MERKEL, Wolfgang (2011): *The future of representative democracy*. Cambridge, Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511770883>
- AMELUNG, Nina – BAUMGARTEN, Britta (2017): The Transnational Perspective of Political Participation: Linkages and Differences between Social Movement and Public Participation Studies. *Global Society*, Vol. 31, No. 1. 3–22. <https://doi.org/10.1080/13600826.2016.1236011>

- BAUMEISTER, Roy F. – TIERNEY, John (2011): *Willpower: Rediscovering the Greatest Human Strength*. Penguin.
- BODA Zsolt (2013). *Legitimitás, bizalom, együttműködés : Kollektív cselekvés a politikában*. Budapest, Argumentum, MTA TK PTI.
- BÖRZEL, Tanja A. (2010): Why you don't always get what you want: EU enlargement and civil society in Central and Eastern Europe. *Acta Politica*, Vol. 45, No. 1–2. 1–10. <https://doi.org/10.1057/ap.2010.1>
- BUECHLER, Steven M. (1995): New Social Movement Theories. *The Sociological Quarterly*, Vol. 36, No. 3. 441–464. <https://doi.org/10.1111/j.1533-8525.1995.tb00447.x>
- BUECHLER, Steven M. (2000): *Social Movements in Advanced Capitalism. The political Economy and Cultural Construction of Social Activism*. Oxford, Oxford University Press.
- CERNY, Philip G. (1997): Paradoxes of the Competition State: The Dynamics of Political Globalization. *Government and Opposition*, Vol. 32, No. 2. 251–274.
- CIZEWSKA-MARTYNSKA, Elżbieta (2015): The Meaning of the 1980s' Anti-Politics' Legacy within the Contemporary East-Central European Civil Societies. *Intersections. East European Journal of Society and Politics*, Vol. 1, No. 3. <https://doi.org/10.17356/ieejsp.v1i3.103>
- CHABANET, Didier (2001): Mobilisations et clivages socio-politiques en Europe. *Politique Européenne*, Vol. 3, No. 4. 5–14. <https://doi.org/10.1016/j.geoforum.2017.07.003>
- CÍSAŘ, Ondřej – VRÁBLÍKOVÁ, Kateřina (2010): The Europeanization of Social Movements in The Czech Republic: The EU and Local Women's Groups. *Communist and Post-Communist Studies*, Vol. 43, No. 2. 209–219. <https://doi.org/10.1016/j.postcomstud.2010.03.003>
- COWLES, Maria G. – CAPORASO, James A. – RISSE-KAPPEN, Thomas eds. (2001): *Transforming Europe: Europeanization and domestic change*. Cornell University Press.
- CRÉSPY, Amandine (2014). Deliberative democracy and the legitimacy of the European Union: a reappraisal of conflict. *Political Studies*, Vol. 62, No. 1. 81–98. <https://doi.org/10.1111/1467-9248.12058>
- DELLA PORTA, Donatella – DIANI, Mario (2006): *Social Movements: An Introduction*. (2. edition). Wiley-Blackwell, Malden, MA.
- DISCH, Lisa (2011): Toward a mobilization conception of democratic representation. *American Political Science Review*, Vol. 105, No. 1. 100–114. <https://doi.org/10.1017/S0003055410000602>
- FLIGSTEIN, Neil – MCADAM, Doug (2012): *A Theory of Fields*. Oxford, Oxford University Press.
- GAGYI, Agnes (2015): Social Movement Studies for East Central Europe? The Challenge of a Time-Space Bias on Postwar Western Societies. *Intersections. East European Journal of Society and Politics*, Vol. 1, No. 3. <https://doi.org/10.17356/ieejsp.v1i3.93>
- GARCIA, John – KOELLING, Robert (1966): Relation of cue to consequence in avoidance learning. *Psychonomic Science*, Vol. 4, No. 1. 123–124. <https://doi.org/10.3758/BF03342209>
- GEORGAKAKIS, Didier – ROWELL, Jay eds. (2013): *The field of eurocracy: Mapping EU actors and professionals*. Springer. <https://doi.org/10.1057/9781137294708>

- GERNER, Deborah J. – SCHRODT, Philip A. – YILMAZ, Omur – ABU-JABR, Rajaa (2002): Conflict and Mediation Event Observations (CAMEO): A new event data framework for the analysis of foreign policy interactions. *International Studies Association*, New Orleans.
- GERŐ, Márton – KERÉNYI, Szabina (2017): “Anti-Soros rallies, the blazing EU flag”. *Civil Societies and Social Movements in the Changing Democracies of Central and Eastern Europe*, Special Issue in English No. 5. <https://socio.hu/en/civil-societies-and-social-movements> (A letöltés dátuma: 2018. 04. 01.) <https://doi.org/10.18030/socio.hu.2017en.1>
- GOFFMAN, Erving (1974): *Frame Analysis: An Essay on the Organization of Experience*. Cambridge, Harvard University Press.
- GRAHAM, Jesse – HAIDT, Jonathan – NOSEK, Brian A. (2009): Liberals and Conservatives Rely on Different Sets of Moral Foundations. *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol. 96, No. 5. 1029. <https://doi.org/10.1037/a001514>
- GURR, Ted R. (1970): *Why Men Rebel*. Princeton, Princeton University Press.
- HAIDT, Jonathan – GRAHAM, Jesse (2007): When Morality Opposes Justice: Conservatives Have Moral Intuitions that Liberals may not Recognize. *Social Justice Research*, Vol. 20, No. 1. 98–116. <https://doi.org/10.1007/s11211-007-0034-z>
- HIRSCHFELD, Lawrence A. – GELMAN, S. A. eds. (1994): *Mapping the Mind: Domain Specificity in Cognition and Culture*. Cambridge, Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511752902.009>
- JACOBSSON, P. Kerstin – SAXONBERG, P. Steven (2013): *Beyond NGO-ization: The Development of Social Movements in Central and Eastern Europe*. Ashgate Publishing, Ltd.
- JAITNER, Felix – SPÖRI, Tobias (2017): “The tip of the iceberg?”. *Civil Societies and Social Movements in the Changing Democracies of Central and Eastern Europe*, Special Issue in English No. 5. <https://socio.hu/en/civil-societies-and-social-movements> (A letöltés dátuma: 2018. 04. 01.) <https://doi.org/10.18030/socio.hu.2017en.7>
- KATSIAFICAS, George (1997): *The Subversion of Politics: European Autonomous Movements and the Decolonization of Everyday Life*. Atlantic Highlands, NJ: Humanities Press.
- KING, Gary – LOWE, Will (2003): An Automated Information Extraction Tool for International Conflict Data with Performance as Good as Human Coders: A Rare Events Evaluation Design. *International Organization*, Vol. 57, No. 3. 617–642. <https://doi.org/10.1017/S0020818303573064>
- KOOPMANS, Ruud (1996): New Social Movements and Changes in Political Participation in Western Europe. *West European Politics*, Vol. 19, No. 1. 28–50. <https://doi.org/10.1080/01402389608425119>
- KRIESI, Hanspeter – KOOPMANS, Ruud – DUYVENDAK, Jan W. – GIUGNI, Marco G. (1992): New Social Movements and Political Opportunities in Western Europe. *European Journal of Political Research*, Vol. 22, No. 2. 219–244. <https://doi.org/10.1111/j.1475-6765.1992.tb00312.x>
- LARAÑA, Enrique – JOHNSTON, Hank – GUSFIELD, Joseph R. (1994): *New Social Movements: from Ideology to Identity*. Philadelphia, Temple University Press.

- MANIN, Bernard – PRZEWORSKI, Adam – STOKES, Susan C. (1999): Elections and Representation. In PRZEWORSKI, Adam – STOKES, Susan C. – MANIN, Bernard eds.: *Democracy, Accountability, and Representation*, Vol. 2. Cambridge University Press.
- MARKS, Gary – MCADAM, Doug (1996): Social Movements and the Changing Structure of Political Opportunity in the European Union. *West European Politics*, Vol. 19, No. 2. 28–95.
- MAUSS, Armand L. (1975): *Social Problems as Social Movements*. Philadelphia, Lippincott.
- MCADAM, Doug (1982): *Political Process and the Development of Black Insurgency*. London–Chicago, The University of Chicago Press.
- MCCARTHY, John D. – ZALD, Mayer N. (1977): Resource Mobilization and Social Movements: A partial theory. *The American Journal of Sociology*, Vol. 82, No. 6. 1212–1241. <https://doi.org/10.1086/226464>
- MANSBRIDGE, Jane (2003): Rethinking representation. *American Political Science Review*, Vol. 97, No. 4. 515–528. <https://doi.org/10.1017/S0003055403000856>
- MIKHAYLOV, Slava – LAVER, Michael – BENOIT, Kenneth R. (2012): Coder Reliability and Misclassification in the Human Coding of Party Manifestos. *Political Analysis*, Vol. 20, No. 1. 78–91. <https://doi.org/10.1093/pan/mpr047>
- NARUD, Hanne M. – ESAIASSON, Peter eds. (2013): *Between-election Democracy: The Representative Relationship after Election Day*. Colchester, ECPR Press.
- OHMAE, Kenichi (1996): *The End of the Nation State. The Rise of Regional Economies*. Harper Collins Publishers.
- ONYX, Jenny – ARMITAGE, Lisa – DALTON, Bronwen – MELVILLE, Rose – CASEY, John – BANKS, Robin (2010): Advocacy with Gloves on: The “manners” of Strategy Used by some Third Sector Organizations Undertaking Advocacy in NSW and Queensland. *VOLUNTAS: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, Mar 1, Vol. 21, No. 1. 41–61. <https://doi.org/10.1007/s11266-009-9106-z>
- PIERSON, Christopher (2004): *The Modern State*. London–New York, Routledge.
- POLLETTA, Francesca – JASPER, James M. (2001): Collective Identity and Social Movements. *Annual Review of Sociology*, Vol. 27, No. 1. 283–305. <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.27.1.283>
- RUGGERI, Andrea – GIZELIS, Ismene – DORUSSEN, Han (2011): Events Data as Bismarck’s Sausages? Intercoder Reliability, Coders’ Selection, and Data Quality. *International Interactions*, Vol. 37, No. 3. 340–361. <https://doi.org/10.1080/03050629.2011.596028>
- RUZZA, Carlo (2006): European Institutions and the Policy Discourse of Organized Civil Society. In SMISMANS, Stijn ed.: *Civil Society and Legitimate Governance*. Cheltenham, Northampton, Edward Elgar Publishing.
- SCHRODT, Philip A. (2011): *TABARI Textual Analysis by Augmented Replacement Instructions*. Dept. of Political Science Pennsylvania State University.
- SCHRODT, Philip, A. – GERNER, Deborah J. (1994): Validity assessment of a Machine-Coded Event Data Set for the Middle East, 1982–92. *American Journal of Political Science*, Vol. 38, No. 3. 825–854.

- SCHRODT, Philip A. – OMUR, Yilmaz – GERNER, Deborah J. – HERMRECK, Dennis (2008): *The CAMEO (Conflict and Mediation Event Observations) Actor Coding Framework*. Annual Meeting of the International Studies Association.
- SELIGMAN, Martin E. P. (1971): Phobias and Preparedness. *Behavior Therapy*, Vol. 2, No. 3. 307–320. [https://doi.org/10.1016/S0005-7894\(71\)80064-3](https://doi.org/10.1016/S0005-7894(71)80064-3)
- SEWELL, William H. (1990): Collective Violence and Collective Loyalties in France: Why the French Revolution Made a Difference. *Politics & Society*, Vol. 18, No. 4. 527–552. <https://doi.org/10.1177/003232929001800405>
- SMISMANS, Stijn (2003): European Civil Society: Shaped by Discourses and Institutional Interests. *European Law Journal*, Vol. 9, No. 4. 476. <https://doi.org/10.1111/1468-0386.00187>
- SNOW, David A. – ROCHFORD, Jr E. Burke – WORDEN, Steven K. – BENFORD, Robert D. (1986): Frame Alignment Processes, Micromobilization, and Movement Participation. *American Sociological Review*, Vol. 51, No. 4. 464–481. <https://doi.org/10.2307/2095581>
- SPERBER, Dan (1994): The Modularity of Thought and the Epidemiology of Representations. In HIRSCHFELD, Lawrence A. – GELMAN, S. A. eds.: *Mapping the Mind: Domain Specificity in Cognition and Culture*. Cambridge, Cambridge University Press. 39–67. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511752902.003>
- SZABÓ Máté (1994): A társadalmi mozgalmak szerepe a demokratikus politikai rendszer intézményesedésének folyamatában Magyarországon. *Szociológiai Szemle*, 3. sz. 45–63.
- SZABÓ Máté (2001): *Társadalmi mozgalmak és politikai tiltakozás*. Budapest, Rejtjel politológia tankönyvek.
- TARROW, Sidney G. (1994): *Power in Movement: Social Movements and Contentious Politics*. Cambridge, Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511973529>
- TOURAINE, Alain – DUBET, François – HEGEDUS, Zsuzsa – WIEVIORKA, Michel (1981): *Le Pays contre l'Etat: Lutttes occitanes*. Paris, Éditions du Seuil.

